

Tehnici de conservare și restaurare a patrimoniului istoric

Ing. ec. drd. Iordache Mihai
Prof. Burticioaia Oana Emilia

Trecutul istoric al unei națiuni trebuie protejat și transmis generațiilor viitoare intact, sănătos și îmbogățit, motiv pentru care, cel mai adesea, sunt invocate următoarele soluții:

- ▶ educarea populației în spiritul dragostei și grijii față de trecut și implicit față de monumentele istorice;

- ▶ legi privind protecția monumentelor, în scopul apărării lor de comercianții de antichități, vânzătorii de comori sau de amatorii incompetenți;

- ▶ crearea unui sistem de acreditare profesională și alcătuirea unor coduri profesionale în urma cărora numai oamenii profesioniști să se ocupe de studierea și prezentarea trecutului¹.

Discursurile dominante legate de monumentele istorice, convertite fiind în „cultură legitimă”², impun și criteriile de selecție a monumentelor istorice care „merită” să fie conservate. Acestea consideră că există un singur trecut obiectiv care trebuie descoperit, conservat și apoi păzit de cei care vor să-l distrugă. Dar aceste discursuri acordă semnificații diferite trecutului, în măsura în care acesta are sau nu „valoare națională” și/sau „importanță științifică”.

Aceste semnificații se regăsesc în politica de conservare și restaurare a monumentelor istorice. Cererea de a conserva și îmbogăți patrimoniul național reflectă atât acțiunea statului-națiune de căutare a identității sale în trecut³, cât și criteriile „științifice” de selecție a monumentelor care trebuie conservate.

1. Ce presupune restaurarea și conservarea?

Restaurarea este procesul prin care un obiect mai vechi este adus prin anumite tehnici la parametrii inițiali; practic, se înțelege aducerea operei de artă, la calitățile inițiale.

Restaurarea în sine este o operațiune de consolidare și de completare a operelor de artă pentru a fi păstrate și puse în valoare, operațiune realizată pe baza unor norme stabilite de specialiști. În unele cazuri, restaurarea devine reconstituire, dacă ea cuprinde și părți refăcute în întregime.

Restaurarea unei opere de artă se face în două etape:

1. conservarea – se înțelege întregul șir de măsuri care au ca drept obiect păstrarea operei în bună stare și, ca o consecință, prelungirea la

¹ Shanks, M. și Tilley, C. *Re-Constructing archaeology. Theory and practice*, Ediția a doua, London-New York: Routledge, 1992, p. 65.

² Prin sistemul de învățământ, expoziții, etc.

³ Demoule, J.P. *Ethnicity, culture and identity: French archaeologists and historians*, în C. Scarre și S. Stoddart (eds.), *Theory in French Archaeology*, “Antiquity 73”, 1999, pp. 190-198.

maximum a vieții acesteia. Conservarea cuprinde o gamă largă de lucrări, de la operații simple de întreținere și reparații, până la măsuri complicate de consolidare. Conservarea nu-și propune modificarea aspectului lucrării, ci păstrarea sa în forma în care a ajuns.

2. restaurarea propriu-zisă - presupune acele categorii de lucrări care, realizând și obiectivele conservării, urmăresc să readucă fie la aspectul inițial al continuității formale, fie la cel pe care l-a căpătat în cursul uneia dintre etapele valoroase ale existenței sale.

Acțiunea de conservare și restaurare a monumentelor istorice are o lungă tradiție în România, dar a devenit coerentă și eficace odată cu înființarea Comisiunii Monumentelor Istorice în, 1892, și emiterea unor acte legislative (1892, 1913, 1919, 1955, 1974, 1975). În secolul al XIX-lea, monumentele au fost privite „ca argument al apartenenței la același neam a românilor de pretutindeni; ca o formă de manifestare a originii daco-romane și a continuității poporului nostru în spațiul dintre Carpați, Dunăre și Mare, în sfârșit, ca armă de luptă pentru realizarea unității naționale⁴”. Monumentele istorice au valoare documentară, științifică, și, în același timp, fac parte din „fișa autobiografică a poporului”⁵.

Politica de conservare și restaurare a monumentelor introduce un alt element definitoriu (pe lângă valoarea națională și importanța științifică) al monumentelor istorice: criteriul cronologic. „În cazul monumentelor istorice, avem în vedere *clădiri mai vechi de 50 de ani* (deși pot fi alese și construcții mai noi, dacă au o valoare excepțională). Cu cât o clădire este mai veche, cu atât este mai valoroasă, pentru că, pe măsura trecerii timpului, s-au păstrat puține construcții similare din aceeași perioadă”. De asemenea, „siturile arheologice trebuie să fie, în general, mai vechi de 100 ani⁶”. Există chiar o clasificare a monumentelor istorice care folosește ca unic criteriu cronologia: foarte vechi (peste 400 ani vechime), vechi (200-400 ani vechime), relativ vechi (100-200 ani), recente (construcții din perioada 1914-1950).

Un program privind politica de conservare și restaurare a monumentelor istorice ar trebui să țină seama de faptul că nu există un singur trecut obiectiv, ci mai multe interpretări subiective ale acestuia, făcute din prezent.

În consecință, criteriile de selecție nu sunt „obiective”, eterne; ele reflectă semnificațiile pe care actorii sociali din prezent le acordă monumentelor.

Aceste criterii avute în vedere de politica actuală de conservare, depind doar de sensurile acordate trecutului, născute la interfața dintre câmpul politic, cultural și practica arheologică. Dar aceste înțelesuri sunt în permanentă schimbare, în consecință și „criteriile de apreciere” a monumentelor ar trebui să fie continuu dezbătute.

⁴ Opreș, I., *Ocrotirea patrimoniului cultural. Tradiții, destin, valoare*, București, Meridiane, 1986, p. 88.

⁵ Drăguț, V. „Monumentele istorice, parte integrantă a patrimoniului cultural-național”, în „Revista muzeelor și monumentelor” 2, 1986, pp. 9-12.

⁶ Oberländer-Tâmboeanu, I., *Un Viitor pentru Trecut. Ghid de bună practică pentru păstrarea patrimoniului cultural*, București, 2002, p. 14.

II. Conservarea preventivă – premiza durabilității patrimoniului istoric

Măsurile de conservare pot să asigure patrimoniului o protecție de lungă durată dacă și numai dacă se aplică, în totalitatea lor, tuturor obiectelor și în mod permanent. Soluția se cheamă conservare preventivă.

Dar de ce conservare preventivă și nu conservare activă sau pasivă sau aplicată așa cum se sugerează de diverși autori, specialiști în alte domenii, dar care se ocupă, printre altele, și de conservare?

Deoarece, conservarea preventivă:

- reprezintă singura cale prin care bunurile culturale pot fi apărate de procesele inevitabile de degradare;
- poate bloca acțiunea factorilor implicați în procesele de degradare, indiferent că aceștia sunt chimici, fizici sau biologici. Acționând direct asupra factorilor respectivi, adică asupra umidității, a oxigenului, a gazelor reactive, a temperaturii și a luminii, vor fi blocate procesele fizice sau chimice pe care aceștia le-ar putea provoca, prevenind astfel efectele lor distructive;
- este impusă de factori obiectivi. Cele mai multe dinre procesele care provoacă degradări sunt procese de natură chimică, ce determină întotdeauna transformări în structura și compoziția bunurilor, efectele fiind întotdeauna ireversibile.

Astfel, un obiect muzeal, decolorat sau fragilizat, nu va mai putea fi readus la starea inițială apariției efectelor, orice s-ar încerca. În acest „orice” este inclusă și restaurarea. Și cele mai multe dintre efectele proceselor fizice sunt ireversibile.

Prin urmare, conservarea preventivă rămâne singura cale care poate asigura patrimoniului cultural o viață cât mai lungă.

Poate fi restaurarea o alternativă la conservarea preventivă? Credem că nu, deoarece:

- restaurarea acționează asupra efectelor și nu asupra factorilor care le provoacă;
- cele mai multe dintre efectele proceselor chimice, fizice sau biologice sunt ireversibile, încât restaurarea, oricât ar fi de artistică sau tehnică, nu ar mai putea reface starea inițială a obiectului;
- restaurarea nu ar fi o soluție, chiar dacă am putea reda obiectului aspectul și starea inițială.

Restaurarea este un proces lent, nu datorită unor erori de management sau insuficienței mijloacelor de restaurare, ci faptului că, în timp ce factorii de degradare acționează simultan, mai mult sau mai puțin continuu, asupra întregii mase a bunurilor culturale, restaurarea poate rezolva doar o infimă parte a celor degradate.

Astfel, pentru a feri patrimoniul cultural național de efectele acestor procese, pentru a salva de la degradare iremediabilă milioane de bunuri, nu există altă cale decât conservarea preventivă aplicată permanent.

De conservarea preventivă a patrimoniului cultural nu se poate ocupa decât conservatorul de colecție sau de muzeu, căruia îi revine prin atribuții și pregătire, aplicarea programelor de măsuri de conservare preventivă.

Suntem prima țară – și singura, de altfel – care, cu mulți ani înainte, a creat la nivelul instituției muzeale funcția de conservator. În alte țări, abia a

început discuția dacă celor două verigi tradiționale, muzeograful și restauratorul/investigatorul, să li se adauge și aceasta.

Necesitatea acestei funcții este determinată de sfera de activități specifice și complexe de care conservarea preventivă se ocupă, ca și de faptul că este o activitate cu caracter permanent, relația obiect-factorii mediului ambiant fiind continuă. Bunurile culturale trebuie protejate în orice ipostază s-ar afla: într-o sală de muzeu, depozit, în tranzit (ambalate și itinerare). Activitatea acestuia îi solicită prezența în mod permanent în atelierul de restaurare, acolo unde procesele, intervențiile pe obiect, tratamentele nu pot fi întrerupte și nici nu pot fi efectuate de la distanță sau, cu atât mai puțin, în absență. Toate acestea fac necesară prezența permanentă a conservatorului.

Conservarea este o activitate cu caracter global. Acest principiu impune abordarea și soluționarea tuturor factorilor de care depinde starea bunurilor, întrucât orice factor neglijat, acționează negativ, neutralizarea unor factori nesoluționând acțiunea celorlalți.

În cadrul acestei discuții trebuie să evaluăm mai exact și locul pe care-l ocupă condiționarea materială. Pentru că este mereu invocată. Din păcate, mai mult ca o scuză a unor stări de lucruri, care, în fapt, nu ar avea ce căuta într-un muzeu ce are, printre altele, și sarcina conservării colecțiilor pe care le deține. Condiționarea materială este esențială pentru asigurarea multor activități de conservare preventivă. Dar de aici și până la absolutizarea acestui factor este o cale lungă. Trebuie spus că, cele mai multe activități de conservare preventivă, se pot face fără condiționări materiale importante.

În încheiere, nu trebuie uitat faptul că, teritoriul județului Vâlcea este presărat cu o serie de bijuterii arhitecturale. Printre acestea se află și monumente istorice de arhitectură și artă creștină ortodoxă românească, precum lăcașul cu nume de floare al Vioreștilor, din Slătioara, cunoscută în istoria artei medievale românești prin „Friza potecașilor”.

Biserica din Viorești, cu hramul „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului”, a fost construită în 1782, din piatră intercalată cu cărămidă și acoperită cu șită, iar potecașii au fost zugrăviți la 1807⁷, din porunca vătafului Constantin, cu un meștesug aproape ireal, în desene fine, aducând mai degrabă a stampe chinezești, potecaș după potecaș, nici unul identic cu celălalt, fiecare filigranat în partea lui de poveste.

Din anul 2004, bisericuța din Viorești a fost inclusă într-un program de restaurare și consolidare, sprijinit de Ministerul Culturii și Cultelor. Refacerea picturii nu s-a încheiat, dar au fost introduse elemente moderne, precum încălzirea centrală și electrificarea subterană. Deși nu au fost finalizate lucrările de restaurare, din cauza lipsei fondurilor, ceea ce s-a realizat până acum este un pas înainte în conservarea și păstrarea acestui monument istoric.

După cum vedem, unele dintre monumentele istorice din România, s-au bucurat de privilegiul de a se fi aflat în atenția unor oameni care vor să salveze, să păstreze și pentru viitor aceste mărturii ale trecutului, însă din păcate, cele mai multe sunt uitate și pierdute, poate, iremediabil în negura vremurilor.

Bibliografie:

1. Demoule, J.P., *Ethnicity, culture and identity: French archaeologists and historians*, C. Scarre și S. Stoddart (eds.), *Theory in French Archaeology*, "Antiquity 73", 1999;
2. Drăguț, V., "Monumentele istorice, parte integrantă a patrimoniului cultural-național", în „Revista muzeelor și monumentelor” 2, 1986;

⁷ Corina Mihăescu, *Cartea Slătioarei*, Editată de Fundația Națională pentru Civilizație Rurală "Niște Țărani", București, 2002, p. 25.

3. Corina Mihăescu, *Cartea Slătioarei*, Editată de Fundația Națională pentru Civilizație Rurală "Niște Țărani", București, 2002;
4. Opreș, I., *Ocrotirea patrimoniului cultural. Tradiții, destin, valoare*, București, Meridiane, 1986;
5. Oberländer-Târnoveanu, I., *Un Viitor pentru Trecut. Ghid de bună practică pentru păstrarea patrimoniului cultural*, București;
6. Shanks, M. și Tilley, C. *Re-Constructing archaeology. Theory and practice*, Ediția a doua, London-New York: Routledge, 1992;
7. Pliant, *Slătioara-500 ani*, editat de D.J.C.C.P.C.N. Vâlcea, redactor Florin Epure, 2008.